הן ואוירן או דלמא הן ולא אוירן א"ר נחמן בר יצחק א מסתברא דהן ואוירן דאי סלקא דעתך הן ולא אוירן (א) שיטה אחת בלא אוירה למאי חזיא אלא ש"מ הן ואוירן שמע מינה רבי שבתי אמר משמיה דחזקיה ב שני שיטין שאמרו בכתב ידי עדים ולא כתב ידי סופר מ"ט דכל המזייף לאו לגבי ספרא אזיל ומזייף וכמה אמר (ב) רב יצחק בן אלעזר כגון לך לך זה על גבי זה אלמא קסבר שני שיטין וארבעה אוירין רב חייא בר אמי משמיה דעולא אמר ג כגון למ"ד מלמעלה וכ"ף מלמטה אלמא קסבר שני שיטין ושלשה אוירין רבי אבהו אמר כגון ברוך בן לוי בשיטה אחת קא סבר שיטה אחת ושני אוירין אמר רב לא שנו אלא בין עדים לכתב אבל בין עדים לאשרתא אפילו טובא נמי כשר מאי שנא בין עדים לכתב דלמא מזייף וכתב מאי דבעי וחתימי סהדי בין עדים לאשרתא נמי מזייף וכתב מאי דבעי וחתימי סהדי (א) ד דמטייט ליה א"ה בין עדים לשטר נמי מטייט ליה ה אמרי סהדי אטיוטא הוא דחתימי בין עדים לאשרתא נמי אמרי בי דינא אטיוטא הוא דחתימי ו בי דינא אטיוטא לא חתימי וליחוש דלמא גייז ליה לעילא ומחיק ליה לטיוטא וכתב מאי דבעי ומחתים סהדי ואמר רב שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר

הניחא

הן ואוירן. שיעור כתיבת השיטין ואויר חלק בינתים נפסל אבל פחות מיכן אינו נפסל: ה"ג **דאי סלקא דעתך הן ולא אוירן למאי חזיא.** והלא ניכר הזיוף לפי שצריך לכתוב אותיות דקות יותר משאר אותיות השטר כדי לתת חלק בין שיטה לשיטה ואם יכתוב כתיבה גסה גם עתה ניכר הזיוף שאין חלק בינתים כשאר שיטות שבשטר: **שני שיטין שאמרו.** בשיעור כתב ידי עדים שהוא יותר מכדי שיעור ידי סופר: **מאי טעמא כל דמזייף לאו לגבי סופר אזיל.** אולי לא יאבה לו ולא ישמע אליו לאורועי נפשיה אלא עושה בצינעא בתוך ביתו ואינו יודע לכוין ידו בכתיבה דקה כמו הסופר: **כגון לך לך זה על גב זה.** לא אתא לאיפלוגי אדחזקיה אלא ודאי בכתב ידי עדים משערין כתיבת שני השיטין חלק ועדיין צריך אויר בין שיטה לשיטה מלבד עובי הכתיבה כדי שאם יהיו שני לך בשני השיטין זה בעליונה וזה בתחתונה צריך שלא יגע משך גובה הלמ"ד של לך התחתון להגיע בך' של לך העליון דהא זימנין (ג) דמיהנדדי בהדי הדדי ך' דשיטה עליונה ולמ"ד דשיטה התחתונה: **אלמא קסבר שני שיטין וד' אוירין.** שני אוירות בין שני השיטין משום כ' דעליונה ולמ"ד דתחתונה ואויר למעלה משיטה עליונה בשביל גובה למ"ד של לך העליון ואויר למטה מן השניה בשביל (ד) לך התחתון. ולך לך זה על גב זה לאו דוקא שתהא למ"ד כנגד למ"ד וכ' כנגד כ' אלא כדפרישית שזה למעלה בעליונה וזה למטה בתחתונה: **ושלשה אוירין.** דבין שני השיטין די לנו באויר אחד שיכול לאמן את ידו להרחיק ראש הלמ"ד דתחתונה מכנגד רגל כ' העליונה: **ברוך בן לוי.** שני אוירין איכא הכא אחד למעלה בשביל למ"ד דלוי וחד למטה בשביל כ' דברוך: **אמר רב לא שנו.** שני שיטין דפסול אא"כ הרחיק בין העדים לשטר אבל אם הוא בין העדים לקיום הנקרא אשרתא על שם ואשרנוהו וקיימנוהו הכתוב בו כגון שטר שכתב בו הנפק דהיינו אשרתא אפילו הרחיק יותר משני שיטין כשר כדמסיק ואזיל במטשטשו בדיו וסתם ב"ד אטיוטא לא חתימי אלא אעיקרו של שטר: **ומשני דמטייט ליה.** כלומר מלכלכו בדיו ואין יכול לכתוב בו שום זיוף אבל אם בא הנפק לפנינו ויש בו שני שיטין חלק בלא טיאוט פסול הוא שלא נעשה כתיקון חכמים: **אטיוטא חתימי.** ולא אעיקר של שטר כדאמרי' בגיטין (דף פז.) ב חיישינן שמא אשאילת שלום שכתב בשטר חתמו ולא אעיקרו של שטר הכא נמי כך מעידין בפנינו אטייט בדיו ונמחק כדי שלא יחשדו בבעל השטר: **ומשני בי דינא אטיוטא.** אין דרכן לחתום אבל עדים הכל מצויין לחתום ואפי' עמי הארץ ואתי למיחתם אטיוטא: **וניחוש דלמא גייז ליה.** לשטר העליון לגמרי ומחיק ליה לטיוטא וכתב הוא (ה) הלוואתו ועדיו מזוייפין על המחק: **דאמר רב שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר.** דמה לי אם חתמו עדים על קלף חלק או על הקלף שחור הואיל ואנו מכירין חתימת ידיהן וגם העליון לא נמחק אלא פעם אחת כמו מקום שהעדים חותמין בו (ו) וגבי אשרתא אע"פ שאין אנו מכירין ידי עדים שלמעלה שעל המחק נסמך על אשרתא שאחריו שמתקיימת עדותן והלכך יכול למחוק הטיוטא ולזייף עדים:

הניחא

בתחלה כשר כדאמרינן לכבוד חתמו א אבל אי חתימי בסוף פסול ב ואין נראה לר"ת דאמר בהמביא תניין (גיטין דף יח: ושם) למאן דאמר שנים משום עדים וכולם משום תנאי (ז) ולכך נמצא בסוף אחד מהם קרוב או פסול כשר אבל אי חתים בתחלה קרוב או פסול אמרי לה פסול אמרי לה כשר מאן דאמר פסול דאתי לאחלופי בשאר שטרות דעלמא (ח) ולא יאמרו משום תנאי חתמו כיון שהפסולים חתמו לכתחלה אלמא אפילו למאן דמכשיר בסוף פסול לכתחלה ג [וא"כ הכא] בין בתחלה בין בסוף כשר והראשונים דגרס רבינו חננאל ג לאו דוקא אלא כל שכן הוא אע"ג שאויר פסול וא"ת א"כ אמאי כשר (ט) ולא אתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא כדהתם וי"ל התם מדרבנן דפסלי בתחלה משום דעדי הגט אין חותמין אלא זה בפני זה ואי חתים בתחלה קרוב או פסול יאמרו אינך העדים העומדים שם קרובים לשם עדות חתמו שיכולים לחתום בתחלה אותם עדים כשרים שהיו שם וחתמו קרובים ואתי לאכשורי קרובים ד אבל בסוף יאמרו ב' לשם עדים ואינך משום (י) תנאים אבל בשאר שטרות שחותמין זה שלא בפני זה אם נמצא פסול בתחלה כשר דלא אתי לאכשורי בעלמא שידעו שלא לשם עדות חתמו אלא כמו שמצאם החתימו ובשעה שחתמו אלו הראשונים לא מצאו אחרים עד אחרי כן והקשה לו ר"י אם כן אמאי כשרים כשנמצאו בסוף הא אמרינן לקמן כל כי האי גוונא אין מקיימין מעדים שלמטה (כ) מכלל דבעלמא אין מקיימין אלא מעדים שלמטה וא"כ כשיראו פסולין לבסוף במקום קיום השטר יאמרו קרוב או פסול כשר וחזר בו ר"ת ואין מכשיר כי אם בתחלה ולא בסוף מפני שקיום השטר בסוף כדפסיק רב יהודאי אבל קשה מגט קרח (גיטין דף פב.) שאנו מכשירין בין בתחלה בין בסוף וי"ל דשאני התם דמכל תלתא מקיימין ה ולא סגי בקיומא דהכא כדמפרש התם אבל בפשוטים שאנו מקיימין משלמטה בתרי פסול לבסוף ו:

שיטה אחת למאי חזיא. (ל) אי מזייף ביה וכתב ביה שני שיטין דקות יהא ניכר שהוא מזויף שהנך שני שיטין דקות משאר השטר ועוד דלא אזיל לגבי ספרא לכתוב כתיבה דקה ואפילו אי בעי גייז ליה ז ויש מפרשים שיטה אחת בלא אוירה למאי חזיא אין יכול לכתוב בה כלום ואמאי אצטריך למימר הרחיק שיטה (מ) כשר אבל לא בעי למיפרך שני שיטין למאי חזיין דטובא חזיין לכתוב בו שיטה אחת ונימא דלמדין משיטה אחרונה דהא דאמר לעיל אין למדין היינו (נ) למסקנא הכא דמסיק הן ואוירן דחזו לכתוב שני שיטין דאחת ואוירא חזיא לכתוב אחת ולכך אין למדין אבל מקמי דמסיק הן ואוירן יש ללמוד אדרבה דלמדין מדפסול הרחיק שני שיטין בלא אוירן:

כגון לך לך זה על גב זה. א"נ לפרש שרגל הכ"ף על ראש הלמ"ד אלא אפי' לא הוי רגל הכ"ף נגד ראש למ"ד אפ"ה הוי ד' אוירין שאויר אחד צריך להיות בין ב' שיטין בלא רגל כ"ף וראש למ"ד כדאמר כגון ל' למעלה וכ"ף למטה וקסבר ב' שיטין וג' אוירין אלמא צריך להיות אויר בין שיטה לשיטה ועוד אויר אחר מפני רגל כ"ף שבשיטה ראשונה או מפני ראש למ"ד שבשיטה שניה הוי ב' אוירין בין שיטה לשיטה ולאו ראיה היא דא"כ למה צריך אויר שני באויר ראשון יכולין להיות ראש למ"ד ורגל כ"ף כיון שאינן זה כנגד זה אלא צריך לפרש שהן זה כנגד זה לך לך דלא יתחיל לזייף אם אין בינתים ריוח שאם יארע לך לך זה כנגד זה בזיופו שיוכל לעשותו בריוח (ס): ד שיטה אחת ושני אוירין והוי יותר משני שיטין בלא אוירין דא"כ שיטה למאי חזיא כדפריך לעיל: **דמטייט** ליה. פי' ר"ת בנקודות או שורות שניכר (ע) בחלק מעט ניכר שלא מחק מעיקרא שאם היה מטשטשו בדיו ואין ניכר אם היה שם מחק אם לא ואפ"ה מכשר לשטרא א"כ יטשטש כל השטר לגמרי וגם העדים שלמטה ויכתוב שטר בגליון של מעלה ויזייף עדים והאשרתא של מטה (פ) מקיימן ואם אין גליון למעלה ויש שיטה אחת בין העדים לכתב יכתוב השטר ועדים באותה שיטה והעדים הראשונים יטשטש בדיו והאשרתא מקיימת בעדים שזייף להכי צריך לפרש טיוט אנקודות או שורות: **שטר** הבא הוא ועדיו על המחק כשר. (צ) דהא דפסלינן בגיטין (דף כא:) שטר הבא על המחק היינו כשעדיו על הנייר ח: (ה) ר' יוחנן אומר כו'. תימה דמשמע דאתא לפלוגי ט ובמאי פליג דהא לא פסיל אלא בלא טיוט דאי בטיוט אמאי פסול וכ"ת איכא בינייהו דרבי יוחנן פסיל אפילו בטיוטא (ק) שני שיטין בין עדים לאשרתא משום דימחקם ויכתוב הוא שטר ועדים על המחק והאשרתא מקיימן דסבירא דמקיימין מן האשרתא שבו הא ליכא למימר דא"כ כל שטרות שיש

בהן

יד א מיי' פכ"ז מהל' מלוה ולוה הל' ד סמג עשין צד טוש"ע ח"מ סי' מה סעיף ט:

טו ב מיי' שם טוש"ע שם ס"ח:

טז ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:

יז ד מיי' שם הל' ז וסמג שם טוש"ע שם סי' מו סעיף לג:

יח ה מיי' שם הל' ד וסמג שם טוש"ע ח"מ סי' מה סעיף ו:

יט ו מיי' שם הל' ז וסמג שם טוש"ע ח"מ סי' מו סעיף לג:

רבינו גרשום

דמי כשר: איבעיא להו ב' שיטין שאמרו. דפסולין מי בעינן הן ואוירן לאותו אויר שבין כתיבת שיטה לשיטה דכל כך ליהוו מרווחין הן ואוירן או הן בלא אוירן אפ"ה פסול. שיטה אחת דאמרו. הרחיק שיטה אחת כשר. פשיטא דכשר דלמאי חזיא הא לא מצי לזיופי דניכרת הואי הכתיבה שהיא דקה יותר מן האחרות: ב' שיטין שאמרו. פסול צריך שיהיו רחבות כשיעור ידי עדים דלא בקיאי בכתיבה דצריך הרווחה טפי מסופר אומן דיודע ליישב ולצמצם כתיבתו אבל הני שיטין מקמי דליהוי פסולות צריך הרווחה טפי מאי טעמא משום דכל המזייף לאו לגבי ספרא אזיל דמזייף ליה דסופר לא מזייף אלא הוא עצמו מזייף בצנעא בביתו ולמי שאינו מומחה בכתיבה צריך הרווחה טפי: כגון לך לך זה על גב זה. דאיכא במשך ל' מלמעלה אויר אחד ובמשך כ' מלמטה אויר אחד והכי נמי לאידך לך דהיינו ב' שיטין וד' אוירין והואיל דאיכא הרווחה כולי האי מצי מזייף ליה בכתב ידי כל אדם: א) דפסול: כגון ל' מלמעלה וכ' למטה. בשני שיטין: קא סבר ב' שיטין וג' אוירין. משך ל' מלמעלה דשיטה ראשונה ומשך כ' למטה משיטה שניה ג) אין תופשין אלא באויר אחד לפי שצוארו של למ"ד הוא משוך אחר כרעיה דכ' ולא תחתם רגליו: כגון ברוך בן לוי בשיטה אחת. היינו שיטה אחת וב' אוירין משך כרעיה דכ' מלמטה ול' של לוי למעלה דהשתא מצי מזייף ומשום הכי פסול: אמר רב לא שנו. אם הרחיק העדים מן הכתב ב' שיטין דפסול: אלא בין עדים לשטר. דהשתא איכא הרווחה ומצי מזייף ויכול לכתוב בו מה שירצה ויכתוב מלמטה אתי וגבי שלא כדין: אבל אי שבק הרווחה בין חתימת העדים לאשרתא. שאם כתב למטה בגוילין אשראי קיום בית דין שטרא דקא נפק לקדמנא ואשרנוהו וקיימנוהו אפי' נמצא נמי שהניח בין עדים לאשרא שיעור ב' או ה' שיטות כשר: מאי שנא בין עדי' לשטר. שיעור ב' שיטין דפסול דילמא מזייף וכתב. בין עדים לשטרא ובגבי מכח אותו קיום בית דין של מטה דמשמע דקיימו כל מה שכתוב בשטר. ומשני [משום] הכי כשר דאותו חלק שבין העדים לאשרא דמטשטש ליה מטשטשו כולו בדיו שאין יכול לכתוב על גבי שום זיוף. ומקשי' בין עדים לשטר אמאי בב' שיטין פסול הא מצי מטייט ליה לאותו חלק בדיו דאינו יכול לזייף באותו מקום כלום. ומשני אי מטייט ליה בדיו בין כתב לעדים אמרי אינשי עדים אטיוטא מסהדי על מה שעל גבי חתימתן ולא על מה שכתוב בשטר ופסול דכאמר בדרבנן אחריתי אשאילת שלום חתימי

א) [בערוך ערך די' א' גרס דמדייה ליה פי' דמדיית בדיו בחלק כלומר עושה נקודים בדיו בין העדים לאשרתא עכ"ל], ב) [לקמן קעז.], ג) רש"א, ד) רש"א מה"ד, ה) רש"א מה"ד,

הגהות הב"ח

(א) גמ' הן ולא אוירן (שיטה אחת בלא אוירה) תא"מ ונ"ב לפי' רשב"ם ל"ג ליה: (ב) שם רבי יצחק: (ג) רשב"ם ד"ה כגון לך וכו' דהא זימנין דמיהנדדין בהדי הדדי. נ"ב לשון התלמוד בפ"ק גבי שני עורות הוטש עבוקות זה שלא כנגד זה דגרסינן משום דזימנין דמהנדרין בהדי הדדי ופרש"י ז"ל מתרמי דמיכווני אהדדי: (ד) ד"ה אלמא וכו' בשביל ד' של לך התחתון: (ה) ד"ה ועיקם וכו' וכתב הוא הלוואתו ועדיו וכו' כצ"ל: (ו) תוס' ד"ה דלמר כר' וכו' ולגבי אשרתא אע"פ וכו' שמקיימת עדותן: (ז) תוס' ד"ה דקב הקודם) וכו' ואין נראה לר"ת כו' הלכך נמלא בסוף אחד מהם קרוב. נ"ב עי' בתוס' בגיטין דף י"ח ע"ב ולאמר ר"ת דפסלינן מאן דפסיל ולאמר שחזר ר"ת לפרש נמי דלפי' מאן דמכשיר התם לא מכשר בלע"ג וכ"כ התוס' להדיא בס"פ דגיטין דף י"ח בד"ה אמר: (ח) בא"ד שלא יאמרו משום תנאי וכו' חתמו בתחלה אלמא בתחלה: (ט) בא"ד ואם"כ אמאי כשר הבא לא אתי וכו' וי"ל התם דפסלין בתחלה מדרבנן משום דעדי הגט: (י) בא"ד ואינך משום תנאי אבל: (כ) בא"ד מכלל וכו' מכללא: (ל) ד"ה שיטה וכו' דאי מזייף ביה וכו' שכתב שני שיטין דקות יותר משאר אותיות השטר כצ"ל: (מ) בא"ד הרחיק שיטה אחת כשר: (נ) בא"ד למסקנא כו' וההיא דהכא: (ס) ד"ה כגון וכו' לעשותו בריוח כצ"ל: (ע) ד"ה דמטייט וכו' שאין ניכר בחלק מעט: (פ) בא"ד מקיימת אותם ואם אין גליון וכו' ואשרתא מקיימת לעדים שזייף: (צ) ד"ה שטר וכו' והא דפסלינן: (ק) ד"ה ר' יוחנן וכו' שני שיטין בין עדים לאשרתא משום דימחקנה ויכתוב שטר ועדים על המחק ואשרתא מקיימן דמקיימין וכו':

מוסף תוספות

א. או למילוי, לכך תקינו העדות בשאר. גיטין יח: תוד"ה אמר. ב. דודאי לאו משום עדות חתמוה. שם. ג. שגורס בברייתא ונמצאו שנים הראשונים או אחד מהם קרובים או פסולים. בעל תוד"ה אלא. ד. [ד]כיון דעדי הגט אין חותמין זה את זה סברי שהראשונים הם עיקר עדות לפי שחתמו הראשונים וקרוב לזה כל העדים. שם. ה. דהו ליכא למיחש לחורבא דהא לעולם כי מקיימי שלשה מהם, השנים הם כשרים. ריטב"א. ו. גיטין פב. ועיי"ש בגמ' דלא הכשרו בלא אחד קרוב בלבד ודהכי ליכא שום חששא בהא. ז. [ד]ניחוש דלמא אתי לקיומיה לשנים קרובים או בחד קרוב וחד כשר. גיטין יח: תוד"ה אמר. ח. איכא דקשיא ליה עליה א"כ למה אין מלמדין משיטה אחרונה הא משום שכתבו כך ע"פ סופר שום כל מאן דזייף לאו אזיל לגבי

ספרא, ולא קשיא דכיון דאיכא שום חששא שלא ללמוד משיטה אחרונה חיישינן דילמא איתמרי ואזיל לגבי ספרא וזייף ולא מפקינן ממונא, אבל בהרחקת שני שיטין כיון דודאי אין שם עתה שום שיטה מזוייפת לא פסלינן ליה משום גזרה שאינה מצויה לחוש דילמא אזיל לגבי ספרא ומזייף. רבינו יונה. ח. שהרי שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר הוא שאם תאמר חוזר ומוחק אין אנו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים אלא מתני' בהוא על המחק ועדיו על הנייר שהוא פסול ואין לו תקנה.

כגון אם כתב בשטר פלוני אמר לנו כתבו וחתמו לפלוני שאני חייב לו מנה וכתבו בו שאני שואל בשלומו

א) ומשו"ה פסול. ב) נראה דצ"ל ובשיטה שניה אין מופשין אלא אויר אחד וכו'.

רמב"ן גיטין כא) וקשיא לן מאי קא מקשינן... הלא בכל השטרות שיש בהם אשרתא יש לחוש לכך שימחוק כל השטר והעדים וכתיב מאי דבעי ומחתים סהדי כל ר"ל דאשר שטרות שאני שאע"פ שיש בהם אשרתא ירא הוא למחוק השטר והעדים ולזייף שטר ועדים פן יודע שאין בו חתימת העדים ונמצא שאין לו יועיל לו לשטר מזוייף והפסיד השטר הראשון קיים הוא אצלו עד שיצא לו לקיימו. רבינו יונה. ועיין בתוס' לקמן ד"ה הניחא. ט. [ד]מדקאמר ור' יוחנן אמר נראה קצת דפליגי. ריטב"א.